

УДК: 398.21

АНГЛИС ТИЛИНДЕГИ ЖОМОКТОРДУН ОРТО МЕКТЕП ОКУУЧУЛАРЫНА
ЭСТЕТИКАЛЫК ТАРБИЯ БЕРҮҮДӨГҮ ЭЭЛЕГЕН ОРДУ

Аулкасимова Айчурөк Аулкасимовна

Учительница ШГ №64 г.Бишкек, магистрант БГУ

aulkasimova@gmail.com

Аннотация: Макалада англис тилиндеги жана кыргыз тилиндеги жомоктордун түрлөрү, алардын баланын дүйнө таанымынын калыптануусуна тийгизген таасири, эстетикалык тарбия берүүчүлүк мааниси каралган. Мындан сырткары орто мектепте окуучулардын чет тилдик коммуникативдик компетенцияларын өнүктүрүүдө жомоктордун ээлеген орду жана окутуу процессинде аларды колдонуу ыкмалары көрсөтүлгөн.

Түйүндүү сөздөр: Жомок, эстетикалык тарбия, коммуникативдик компетенция, дүйнө тааным, гипотеза, идеология, ой-жүгүртүү.

РОЛЬ СКАЗОК НА АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ В ЭСТЕТИЧЕСКОМ ВОСПИТАНИИ
УЧАЩИЕСЯ СРЕДНИХ ШКОЛ

Аннотация: В данной статье рассматриваются виды сказок в английском и кыргызском языках, влияние на формирования мировоззрения ребенка, и их эстетическо-воспитательное значение. Помимо этого, демонстрированы роль сказок в развитии иноязычной коммуникативной компетенции учащиеся в средних школах, и методы их использования в процессе обучения.

Ключевые слова: Сказка, эстетическое воспитание, коммуникативная компетенция, мировоззрение, гипотеза, идеология, мышление.

THE ROLE OF FAIRY-TALES IN ENGLISH LANGUAGE IN AETHETIC
EDUCATION OF HIGH-SCHOOL STUDENTS

Abstract: This article deals with types of fairy-tales of English and Kyrgyz languages, their influence on forming child's worldview and their aesthetic-educational importance.

Besides, the role of fairy-tales in development of foreign communicative competence of learners of high-schools and the methods of their usage in teaching process are demonstrated.

Keywords: Fairytale, aesthetic education, communicative competence, worldview, hypothesis, ideology, thinking skills.

*Жомок – бул баланын жашоо-турмуштук
көрүнүштөргө сезимталдык менен баа берүүсү өсүп
чыгуучу үрөөн. В.А. Сухомлинский*

Жомок – бул жакшы менен жаманды салыштырып, чындыкты конкреттүү жана жалпылоо менен чагылдырып сүрөттөгөн, таасирдүү жана ачык-айкын жазылган чыгарма. Булардын баары жомоктун кызыктуу болушун камсыздап, баланын эстетикалык дүйнө карашын кеңейтет.

Ал эми жомоктордун келип чыгуу гипотезасына белгилүү окумуштуу-философтордун ар түрдүү ойлору айтылган. Ван Геннеп антропологиялык жактан келип чыгып, жомоктор эч качан турмушта болбогон көз караштарды жана каада-салттарды чагылдыруудан пайда болгон деген оюн айткан. В.Я. Пропп лингвистикалык көз караштардан келип чыгып, жомоктор элдик оозеки чыгармачылыкты чагылдыруучусу жана сактоочусу деген пикирин билдирген. Психоаналитикалык жактан З. Фрейд жана К.Юнг жомокторду байыркы мифтердин, сыйкыр жанатүштөрдөн келип чыгып, адамдын комплекстерин билдирүүчү каражатка айланган деген ойлорун билдирген[3; 25].

Жомокторду негизинен үч топко бөлүшөт: элдик, адабий жана автордук. Ал эми мазмуну жагынан болсо: айбанаттар жөнүндө, кереметтүү жана турмуштук жомоктор болуп үч чоң топко бөлүнөт [3;14]. Жомоктордун башка чыгармалардан айрымачылыгынын бири булл алардын сюжетиндеги окшоштуктар. Алардагы окуялар өтө кызыктуу, өзгөчө чеберчилик менен жазылган композиция. Өзгөчө каармандар жана бүйүр кызыткан окуялар камтылат. Сыйкырдуу буюмдар (килем, шакек ж.б) адамдарга чоң жардамын тийгизет. Ал эми эң эле кызыктуу жана биздин жомокторго болгон сүйүбүздү арттырган жери бул – алар дайыма жакшылык менен бүтөт. Ошондон улам эл ичинде «жомоктогудай» деп айтылган сөз калыптанган тура.

Баардык балдар жомокторду жакшы көрүшөт. Бирок алар жомокторду түшүнүшөбү, же балдарга жөн гана улуулардын окуп бергени жагабы? Жомок элдик-оозеки чыгармалардын эң байыркыларынын бири болуп саналат. Ал ар кайсы убактарда

адамга эстетикалык ырахат тартуулап келген жана келет. Поэтикалык кабыл алуунун калыптануусунда жомоктор негизги орунда турат. Жомокторду балдар да чоңдор да бирдей жакшы көрүшөт. Жомоктор турган турпаты эле кызык. Ким бала чагында жомок окуган эмес [4;33]? Жомокторду тазалыкты аруулукту тартуулаганы үчүн баарыбыз бирдей жакшы көрөөрүбүз бышык, аларда дайыма жакшылык жамандыкты жеңет. Жомоктордогу ушул өзгөчөлүк бизди негативдүү эмоциялардан арылтат. Баарын таразалап караганда жомоктор бизге жакшы таасирин гана тийгизет. Бул жакшы жактарга чет тилин үйрөнүүнү да кошо турган болсок, жомоктор чет тилин үйрөтүүнүн жана үйрөүүнүн энжакшы жолдорунун бири деп ишенимдүү айта алабыз.

Элдик жомоктор ооздон оозго өтүп сакталып келет, булл нерсе күнүмдүк жашоодо сүйлөнгөн англис тилин үйрөнүүгө жардам берет. Жомоктор аркылуу тил менен гана эмес ошол калктын үрп-адаттары, каада-салттары, ошондой эле маданияты менен да тааныша алабыз.

Англис тилиндеги жомоктор жөнөкөй, жеткиликүү тил менен жазылып жөнөкөй тилдик ыкмаларды камтыйт. Мисалга алсак, аларда англис сүйлөмдөрүндөгү алтын эреже болгон **ээ+баяндооч+айкындооч мүчөлөр(SVO)** эрежеси сакталат. Сүйлөмдөгү сөз айкалыштары кошулуп ыр сыяктуу болуп уйкашат. Көркөмдөтүүнү күчөтүүчү стилистикалык каражаттар колдонулат. Каармандардын сырткы келбети кулк-мүнөзүнө дал келет. Ал жомоктун жеткиликтүү болушун камсыздайт. Элдик жомоктордо терең акылмандуулук жана философия бар. Аларда карапайым адамдардын үмүт-арзуулары, акыйкаттык орногон бактылуу жашоого болгон умтулуусу сүрөттөлөт.

Элдик жомоктор аябай көп. Аларды окуп жаткан учурда бизден алда качан мурда жашап өткөн адамдардын арзууларын бүгүнкү күн менен байкоосудан салыштырабыз. Элдердин илгери көктөн күтүп самаганы биздин заманда чындыкка айланганын көрөбүз. Жомоктордогу сыйкыр килем азыр жер үстүндө учак болуп гана учпастан, космоско чейин жетти.

Элдик оозеки чыгармачылыктын баалуулугунун олуттуу себептеринин бири булл улуулар жаш балдар менен эмоциялык байланышты орното алышат. В.А.Сухомлинский жомокторду, ырларды дүйнө таанымдык активдүүлүктү жогорулатуудагы жана өздүк ойдун калыптануусунда ошондой эле жеке инсандык сапаттардын өнүгүүсүндө алмашкыс каражат деп эсептеген. Балдарды адеп-ахлакка тарбиялоодо жомоктордун орду толгус.

Жомоктор балдардын жашоосуна балалык чагынан баштап кирип, өмүр бою коштоп жүрөт деп айтсак жаңылыштык болбойт.

Жомок турмуштук тажрыйбанын элегинен эленип, улуттук өзгөчөлүккө, салт-санаага, үрп-адатка, психологияга байланыштуу жаралат.Өзүнүн дүйнөсүн калыптандыруу менен бала жомокторду жана тарыхты кызыгуу менен угуп, бирок докладды уккусу келбейт. Ал фантазиялаштырып, ойлоп таап жана ойнойт, бирок байкоолорун чогултпайт. Чоңоё баштаганда бала көркөм фильмдерди жана спектаклдерди көрүп, китеп окуйт. Алардагы каармандар ойлоп табылган болсо да (башкача айтканда мифологиялык) бала аларды жактырат.

Жомокторду мектептерде окутууда, алардын тарбиялык маанисине көңүл буру керек. Орустун улуу жазуучусу А.С.Пушкин: «Жомок-калпына карабастан, жакшы жакка багыт берет да, азаматтарга сабак болот», деп эң сонун пикирин айткан. Жомок элдин турмуштук тажрыйбасын баарына жеткиликтүү, эстетикалык жактан таасир эте турган формада жалпылап келген, элдин өз турмушунда жаш балдарды тарбиялоонун маанилүү каражаттарынан болгон. Ошондуктан жомок элдик педагогикада кеңири колдонулган. Мисалы, «Алтын куш» жомогун алсак, анда адамгерчиликтин эң сонун сапаттары даназаланат. Жомоктун мазмуну мындайча: «Илгери бир кедей абышка-кемпирдин жалгыз түп алмасы болуп, ал жылына бир эле алмадан түшүм берет. Ошол алманы жеп абышка-кемпир жашарып турушчу» деп башталат[5].

Жомоктогу балдарга синире турган биринчи сапат – булл баланын ата-энесин жакшы көрүшү, алар үчүн кам көрүүсү. Кемпир-чалдын турмушундагы эң кымбат нерсеси – алма. Алманы жеген сайын алар жашарып, ден-соолугу чыңдалып турат. Ал эми баласы үчүн алардын дени соо болуп, өзүнүн бирге болушу кымбат.

Ошондуктан ал ата-энесинин ден-соолугу үчүн бардык кыйынчылыктарга барууга даяр. Керек болсо алар үчүн бардык кыйынчылыктарга барууга даяр. Керек болсо алар үчүн жанын курман кылууга да барат.

Учурдун талабына ылайык «Ата-энелерин, үй-бүлөдөгү башка жакын кишилерин жакшы көрүү – баланын патриоттук сезиминин негизи» болот. Улуу педагогубуз А.С.Макаренко айткандай, эгерде бала өзүнүн жакындарын, ата-энесин жакшы көрбөсө, анын мекенге патриот болуп чыгышына ишениш кыйын. Анткени ал адамды жакшы көргөнгө үйрөнө алган эмес, демек бирөө үчүн кыйынчылыкка чыдай албайт.

Мектеп программасында жомокторду колдонуу өзүнүн образдык-эмоционалдык жаратылышынын аркасында коомдун адеп-ахлак идеяларын, бийик гуманисттик жана рухий асыл нарктарын окуучунун сезим-туюму, эмоциясы, психологиясы, жүрөгү аркылуу алып өтүп, анын аң-сезимине, рухуна бекем сиңире билүүгө жөндөмдүүлүгү менен тарбия системасында башка каражаттарга, предметтерге караганда кыйла артыкчылыктарга ээ[1; 84].

Жомокторду окутуунун максаты – окуучуларды көркөм казынанын турмуштун сыноосунан өткөн мыкты үлгүлөрү менен терең тааныштыруу аркылуу алардын дүйнөгө гуманисттик көз карашын, турмуштук активдүү позициясын, адеп-ахлак ишенимин, рухий маданиятын калыптандыруу, оозеки жана жазуу кебине өстүрүү, эстетикалык табитин тарбиялоо [4; 25]. Биз жомокторду өз методикабызга кошуп колдонуу аркылуу өз эл-жерин сүйгөн, башка калктарды да урматтаган жаш муунду тарбиялай алаарыбыз бышык. Себеби ар башка калктын чыгармасы экенине карабастан жомоктордо адамга жакшы жактан тарбия берүүчү идеология камтылат. Өз улутунун прогрессивдүү салт-санаасын рухий, адеп-ахлак кенчтери боюнча сиңирген, жалпы адамзаттык дөөлөттөрдү өздөштүргөн, ыймандуу жана ишкер инсандарды калыптандырууга көмөктөшүүчү каражаттардын мектеп программасындагы эң натыйжалуусу бул- жомоктор. Өзгөчө англис тилиндеги жомоктор окуучулардын аң-сезиминин жана эстетикалык тарбиясын гана жогорулатпастан алардын чет тилдик коммуникативдик компетенцияларын өнүктүрүүгө салым кошот.

Колдонулган адабияттар:

1. Апыш Бекембай «Тарбия назарияты» Ош 1996-жыл. 84-бет.
2. Ефремов К. Улуулардын жана балдардын ой жүгүртүүсү. Мектеп-Школа, 2009, №4, 25-бет.
3. Кравцов Н.И. Сказка как фольклорный жанр. в.к.: Специфика фольклорных жанров. – М., 1973. 1978. С.82.
4. Нурунбетов Б., Валиев А., Апышев Б. «Элдик педагогика жана адептүүлүк тарбия» Ош-1998-жыл, 25-бет.
5. <http://bizdin.kg/>